

Silvija Pisk

UDK: 81'373.21(497.5Garić-grad)(091)

Izvorni znanstveni članak

Rukopis prihvaćen za tisak: 13. travnja 2011.

TOPONIM GARIĆ U POVIJESNIM IZVORIMA

Sažetak

Analizom srednjovjekovnih dokumenata ustanovljeno je da se toponim Garić pojavljuje u izvorima prvi put 1163. Otad pa kroz cijelo srednjovjekovlje označuje nekoliko pojmova: mjesto, posjed, utvrdu, vodu (današnji potok Garešnica), planinu (danas Moslavačka gora), upravno područje te pavlinski samostan, a zapisan je u različitim oblicima (*Garig, Garigh, Garyg, Garygh...*). U većini izvora jasno je navedeno koji pojam označava, ali – posebno u najranijim – potrebno je naslućivati i odgonetati na koji se spomenuti pojam toponim Garić zapravo odnosi.

Danas se toponim Garić gotovo isključivo povezuje s utvrdom (tj. s njezinim ostacima iznad sela Podgarić), odnosno njegova se srednjovjekovna višeznačnost s vremenom izgubila, zbog čega ponekad dolazi do zabuna u literaturi, npr. smještanja pavlinskog samostana Bl. Djevice Marije na Gariću izravno pod utvrdu Garić.

Ključne riječi: Garić; pavlinski samostan Bl. Djevice Marije na Gariću; toponimi; srednji vijek; Moslavina.

Uvod

Toponim Garić pojavljuje se u izvorima 1163. Otad pa kroz cijelo srednjovjekovlje označuje nekoliko pojmova: mjesto, posjed, utvrdu, vodu (današnji potok Garešnica), planinu (danas Moslavačka gora), upravno područje te pavlinski samostan Bl. Djevice Marije, a zapisan je u različitim oblicima (*Garig, Garigh, Garyg, Garygh...*). U većini izvora jasno je navedeno koji pojam označava, ali – posebno u najranijim – potrebno je naslućivati i odgonetati na koji se spomenuti pojam toponim Garić zapravo odnosi.

U literaturi je uvriježeno mišljenje da je korijen toga toponima *gar*, što znači prostor nastao krčenjem, čišćenjem i paljenjem šume. Prema tome su tumačenju najvjerojatnije Hrvati odmah nakon doseljenja očistili dio šume te podigli prvobitno drveno naselje imenom Garić, na kojem kasnije nastaje i srednjovjekovna utvrda Garić, a pritom se ime širi na cijelu planinu (Kruhek, 2002., str. 94.).

Cilj je ovog rada ukazati na najranija spominjanja toponima Garić te ukratko opisati pojmove uz koje se u srednjovjekovnom razdoblju, kao i danas, veže toponim Garić.

Garić u ranim izvorima

Prvi spomen imena Garić potječe iz isprave kralja Stjepana II., sina kralja Bele II., iz 1163. godine. Pri potvrđivanju šume Dubrave zagrebačkom biskupu Bernardu u međama se spominje i toponim Garić, *per pontem Colomani regis... et per vias Garig usque ad aquam Pissenca* (Codex diplomaticus 2 (1904.), str. 98., dalje CD). Prema navedenom citatu može se samo nagađati odnosi li se toponim na planinu ili možda na upravno područje¹ Garić.

Sljedeći je spomen Garića tek šezdesetak godina kasnije, naime 1231., u darovnici kralja Andrije II. Ovaj se put izričito spominje gora Garić, koja je i opet u kontekstu s cestom što prolazi kroz središte današnje Moslavačke gore. *Prima meta a confinio montis Garig qui vocatur Rusich et inde descendit per viam in medio montis et vadit inferius...* (CD 3, str. 348.).

Garić se spominje i godinu dana kasnije u ispravi kojom zagrebački biskup Stjepan dariva Čazmanski kaptol. U opisu međa Čazmanskoga kaptola ponovno je prisutna velika cesta koja vodi u Garić (*prima meta incipit a parte orientali per pontem qui est in aqua Dobnichica in magna via que ducit in Garig...*) (CD 3, str. 372.). Budući da cesta obično vodi do nekog naselja ili utvrde (Kruhek, 2002., str. 96.), ova isprava svjedoči o postojanju utvrde i podgrađa.²

U opisu granica zemlje Pukur u darovnici hercega Kolomana 1237. također se pojavljuje Garić. Ovaj put najvjerojatnije se odnosi na granicu upravnog područja: *...ad fluvium Mechynica; deinde super eundem fluvium descendendo tenet metam cum Garyg et pervenit ubi Kemenic pothoca descendit in Mechynica et per eundem Kemenic ascendit usque ad caput et ibi tenet metam cum Garyg* (CD 4, str. 40. – 41.). Iako Kruhek smatra da se u opisu međa zemlje Pukur spominju zemljopisni nazivi središnjeg dijela gore Garić, zasigurno je riječ o jugoistočnoj granici. Godine 1245. u darovnici Bele IV. spominju se podložnici Garića (*...cadit in aquam Chasma...et incipit tenere metas cum populi de Garig...*) (CD 4, str. 275.). Taj izraz odnosi se najvjerojatnije na *jobagione*.

Osim ovih najranijih isprava u kojima se spominje toponim Garić, dragocjeno je sedam isprava iz 1256. godine. Njima Bela IV. određuje međe između šomoškog

¹ Zbog nejasnoća i često različitog navođenja u izvorima (*komitat, distrikt*), upotrebljava se neutralan izraz *upravna područja*.

² Utvrda Garić spominje se izričito u izvorima 1256., što je vidljivo iz sljedećeg citata: *...est meta iuxta magnam viam in monte euntem ad castrum Garig...* (CD 5, str. 35.).

župana i *jobagiona* utvrde Garić.³ Ne samo da je Garić izričito označen kao utvrda (*castrum*) te se saznaje da su se tada granice ugarske županije Somogy protezale preko Drave na cijelo područje Garića,⁴ već se otkriva cijeli niz posjeda koji su ulazili u upravno područje Garića.⁵

Upravno područje Garić

Garić i posjedi na njegovu upravnom području zabilježeni su u izvorima 1239. i 1256. kao dio Šomođske županije kojom je upravljao župan (CD 4, str. 90., CD 5, str. 26.). Kada su došli pod jurisdikciju te županije, nije poznato jer o tome nema podataka u izvorima.

Kakva je bila administrativna podjela proučavanog prostora prije 13. stoljeća? U literaturi je rasprostranjeno nekoliko mišljenja. Prema Kruheku, Garić je, poput susjednih Gračenice i Moslavine, stara župa koje je postojala sve dok u Slavoniji nije ojačala vlast Arpadovića, koji stare župe spajaju u veća upravna područja, tj. kraljevske županije (Kruhek, 2002., str. 95.).

Postoji mišljenje da je Garićka županija zauzimala prostor između rijeka Zeline, Črnca s Lonjom do ušća Lonje te do ušća Pakre, a na sjever do Česme. Ta velika županija navodno se raspala u drugoj polovici 12. stoljeća na manje komitate: Garić, Gračenicu, Toplicu, Ivanić, Začesanje i Moslavinu (Grgin, 1996., str. 26.; Ćuk, 1934., str. 8.).

Pavičić, pak, smatra da je na istom prostoru bila velika županija, ali zvala se Čazma te se raspala oko 1102. (Pavičić, 1968., str. 43.). U literaturi se spominje i velika Gračeničko-garićka županija. Nakon njezina raspada na Garić i Gračenicu razdioba navodno nije bila potpuna (Ćuk, 1923., str. 112., 116. – 117.).

Budući da nema izvora, ne može se sa sigurnošću tvrditi kakva je organizacija vlasti do početka 13. stoljeća. Međutim isprave iz kasnijih stoljeća pružaju dobar uvid u organizaciju vlasti proučavanog prostora.

Iako nije poznato kada je Garić postao dio županije Somogy, može se poprilično sigurno odrediti do kada je administrativno pripadao toj županiji. Naime, isprava iz 1273. svjedoči o samostalnoj upravnoj jedinici Garić. Izričito se spominje komitat

³ *...inter Herricum comitem Symigiensem, dilectum et fidelem nostrum et castrenses castrum Symigiensis Garig ex una parte et iobagiones castrum Symiensis in Garig existentes ex altera, qui a tempore regis Colomani...et ante in Garig terras possederant...*, CD 5, str. 26.

⁴ Doduše, o potpadanju Garića pod jurisdikciju županije Somogy svjedoči već darovnica Bele IV. iz 1239. u kojoj se spominje zemlja Toplica utvrde *Symigiensis* u Gariću. CD 4, str. 90., *...terram castrum Symigiensis nomine Toplicham in Garig...*

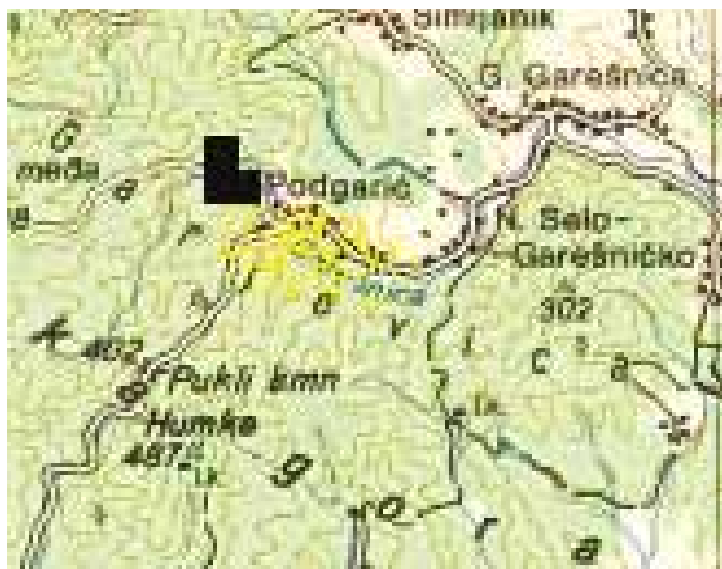
⁵ Granice posjeda prilično su precizno opisane.

Garić (*in comitatu de Garyg*) (CD 6, str. 40.). Postoji isprava iz 1273. godine, kojoj nije određen datum, a prema kojoj je Garić u županiji Somogy (CD 6, str. 60.).

U nadolazećim je godinama Garić uglavnom označen kao komitat ili samo stoji *in Garig*. Postoji još i varijanta *sub comitatu de Garig*, ali ona je zabilježena jedino 1279. godine (CD 6, str. 294.). Već 1336. u vladarskoj ispravi zabilježen je posjed Novi Dvor (*Wyuduor*), koji je geografski na upravnom području Garića, kao dio Križevačke županije (CD 10, str. 280.). Zanimljivo je da su još dvije isprave (banska i Zagrebačkoga kaptola) vezane uz uređenje međa toga posjeda, ali ni u jednoj se ne spominje nikakvo upravno područje (CD 10, str. 290., 308. – 311.). Nakon toga se u ispravama Garić obilježava kao distrikt (*in districtu Garyg*). Čak i pri imenovanju osoba, one su obično označene s *de districtu Garyg*. Prvi se put izričito navodi 1369. da je Garić samo dio velike Križevačke županije (*in comitatu Crisiensi in districtu Garygh*) (CD 14, str. 173., 178.). Nakon toga Garić se obično kontinuirano (posebno do 1400.) obilježava kao distrikt, koji je neosporno podređen Križevačkoj županiji.

Garić kao dio imena naselja i posjeda

U upravnom području Garića već su u 13. i 14. stoljeću zabilježena brojna naselja te posjedi (Pisk, 2007.). Neki od posjeda nosili su u imenu toponim Garić. Jedan od njih je primjerice posjed *Garigfeu*.

Slika 1. Smještaj posjeda Garigfeu

Ime *Garigfeu* prvi se put spominje 1263. u darovnici Bele IV. On uzima sinovima Ratka te daruje magistru Mihaelu zemlju Ratkfelde (...*terram ipsorum de Garigfeu que Ratkfelde nuncupatur...*), koja je najvjerojatnije bila samo jedna čestica posjeda *Garigfeu* (CD 5, str. 259.).

Ta se čestica nazivala najprije po svojem vlasniku Ratku, ali promjena vlasnika uvjetuje i gubitak starog imena te se zadržava samo skupno ime posjeda – *Garigfeu* – koje se spominje u dvije isprave iz 1266., kupoprodajnom ugovoru te novoj Belinoj darovnici (CD 5, str. 372. – 374.). Iz kupoprodajnog ugovora zagrebačkog biskupa Augustina i lokalnih plemića koji je sklopljen 1304. proizlazi da je taj posjed ispod utvrde Garić u neposrednom susjedstvu posjeda Zagrebačke biskupije (CD 8, str. 89.).⁶ Istu ispravu potvrđuje 1317. kralj Karlo Robert (CD 8, str. 466.), a ovaj posjed (...*possessionem Garyghfeu vocatam...*) zadnji se put pojavljuje u ispravi Pečuškog kaptola iz 1343. kojom se određuju međe Zagrebačke biskupije (CD 11, str. 58. – 59.).

Prema postojećim izvorima, jasno je da je negdje u podnožju utvrde Garić. Pavičić navodi da se nalazi oko izvora potoka Garić na mjestu današnjega Podgarića, a ujedno prevodi zabilježeni mađarski oblik imena i predlaže hrvatsko ime Vrhgarić (Pavičić, 1968., str. 92.).

Budući da je bilo uobičajeno da na pojedinom posjedu nastaje istoimeno naselje, postojala su i naselja imena Garić. Takav je primjer *Garyguasarhel* (Trg Garić, posjed i naselje).

Slika 2. Smještaj posjeda i naselja Garyguasarhel

⁶ ...*terram seu possessionem eorum Garigfeu vocatam, sub castro Garig existentem, terre episcopatus contiguam, vicinam et conterminam...*

Već 1256. godine zabilježeno je postojanje *hospites de Garig* (CD 5, str. 41.),⁷ što možda svjedoči o postojanju nekog trga (sajmišnog mjesta) te je naznaka razvoja trgovine u blizini utvrde Garić.⁸ Godine 1266. Čazmanski kaptol svjedoči prodaji zemalja u Gariću koje su poblizje označene kao *terram suam iuxta locum fori Garyg*. Iz opisa međa doznaje se da ona počinje kod potoka Resnik, gdje je međa kod velike ceste, nakon čega se spušta do potoka

Garić, kojim se nastavlja do ušća potoka Ramurna te ide na brijeg do ceste kod koje su zemlje *loci fori de Garig*. Nakon toga granica opet teče potokom Garić pa potokom *Dobouch* te prelazi u nizinu sve do ceste kojom se ponovno dolazi do prve međe. (CD 5, str. 418. – 419.). Godine 1285. prodaje izvjesni Lovro *terram suam in Garyg iuxta locum fori Garyg existentem...*, pri čemu je doslovno prepisan opis međa (CD 6, str. 517. – 518.).

Godine 1337. u opisu posjeda Novi Dvori spomenuto je susjedstvo posjeda *Garyguasarhel* (CD 10, str. 310.).⁹ Mađarska riječ *vásár* označava sajam, a *hely* je izraz za mjesto, prema tome *Garyguasarhel* je mađarski izraz za Trg Garić, tj. garičko trgovište. U popisu nepravednih daća između Save i Drave Zagrebački kaptol navodi da se na trgu u Gariću od starih vremena plaćao *tributum fori*, a sada je još na pet mjesta uvedeno nepravedno i neopravdano plaćanje mitnice (*tributa iniusta*) (CD 11, str. 529.).

Pavičić ga smješta u današnje selo Gornja Garešnica. Gornja Garešnica susjedno je mjesto Podgarića i nije u blizini grada Garešnice. Kruhek naglašava da je teško utvrditi točan položaj, no sklon je smjestiti ga na područje današnjega Podgarića ili dalje prema Gornjoj Garešnici. U popisu 1334. spominje se crkva *beate Virginis de Garig* (Buturac, 1944., str. 37.), ali 1501. je nema. Međutim, Kruhek i Pavičić vjeruju da je crkva bila u trgovištu (Pavičić, 1968., str. 81. – 82.; Kruhek, 2002., str. 104. – 105.), a njihovu mišljenju priklanja se i autorica ovog članka.

Pál Engel garičko trgovište smješta u Podgarić (Engel, 2001.). Nažalost, u preciznijem određivanju smještaja garičkoga trga i trgovišta trebali bi više udjela imati arheolozi i potencijalna arheološka istraživanja.

Zanimljivo je da je tek 2003. otkriveno srednjovjekovno visinsko gradište udaljeno 1 km od sela Podgarić. Nazvan je Podgarić-Gornja Josipovača zbog blizine Podgarića i potoka Gornja Josipovača. Arheolozi pretpostavljaju da se radi o drvenozemljanom fortifikacijskom objektu koji je bio povezan s utvrdom Garić te garičkim trgovištem u Podgariću. Bez daljnjih iskopavanja ne može se preciznije ocijeniti vrijeme nastanka, ali pretpostavlja se da je gradište nastalo ili sredinom 13. nakon

⁷ U opisu zemlje Scranefelde spomenute su međe *s hospites de Garig*.

⁸ O pojmu *hospites* više u: Kubinyi, 1998, str. 23. - 27.

⁹ ...*per unam vallem in vicinitate terre Garyguasarhel...*

tatarskih provala ili krajem 15. stoljeća zbog osmanlijske opasnosti (Tkalčec, Sekelj Ivančan, 2005., str. 26. – 31.).

Utvrdna Garić

Toponim Garić veže se danas prije svega uz utvrdu Garić smještenu na Moslavačkoj gori iznad sela Podgarić. Utvrda je prvi put izričito spomenuta 1256., a u poglavlju *Garić u ranim izvorima* navedene su isprave koje bi mogle svjedočiti i o ranijem postanku utvrde.

Godine 1277. kralj Ladislav daruje Garić zagrebačkom biskupu Timoteju (CD 6, str. 193.), a 1283. daje ga slavonskom banu Petru (CD 6, str. 430. – 431.). Kruhek navodi da Ladislav već sljedeće godine vraća Garić zagrebačkom biskupu Timoteju novom darovnicom u koju je uvršten doslovni prijepis ranije darovnice za Garić iz 1277. Iznad tog prijepisa (na početku isprave) kralj daruje zagrebačkom biskupu i sve prihode iz Županije Gračenice te sve potkrepljuje dugom formulom dokaza o nepovredivosti te darovnice. Kruhek smatra da se radi o ispravi objavljenoj u *Diplomatičkom zborniku*, sv. 6, str. 487. i 488. (Kruhek, 2002., str. 103.) Međutim krivo je interpretirao ispravu. Dotična isprava zaista se sastoji od tri dijela. Na početku isprave navodi se da kralj Ladislav daruje zagrebačkom biskupu Timoteju prihode iz Gračenice, ali isprava iz 1277. koja je uvrštena ne odnosi se na Garić (22. 3. 1277.), već se radi o drugoj ispravi iz 1277., kojom kralj daruje sve prihode iz Gračenice zagrebačkom biskupu (CD 6, 226. – 227.). U posljednjem dijelu isprave nalaze se formule dokaza o nepovredivosti darovnice (CD 6, 487. – 488.).

Isprava zagrebačkog biskupa Ivana iz 1289. svjedoči da je utvrda Garić opet u vlasništvu zagrebačkih biskupa (CD 6, 652. – 653.). Otada pa do osmanlijskog rušenja uglavnom je u vlasti zagrebačkih biskupa. No poznato je da je od 1412. do 1415. ona vlasništvo Barbare Celjske (Kruhek, 2002., str. 105.).

Pavičić smatra da je možda već u 10. stoljeću na istome mjestu postojalo neko utvrđenje. Nažalost, o potencijalnoj drvenoj utvrdi zasad nema potvrde u arheološkim istraživanjima, a isto tako nije točno utvrđeno ni kada je izgrađena postojeća utvrda. Sačuvana je glavna kula i branič-kula, bedemi, opkop, a vidljivo je i gdje je bio ulaz i most. Naziru se isto tako zidovi i temelji nekih zgrada unutar zidina.¹⁰

Nažalost, utvrda Garić još uvijek nema primjerenu suvremenu monografiju.

¹⁰ O arheološkim radovima na Gariću i nalazima vidi npr. Bobovec (1994.), str. 21. – 34. i Bobovec (2002.), str. 63. – 86. te radove K. Karla, T. Pleše te J. Urode Kutlić u ovoj publikaciji.

Pavlinski samostan Blažene Djevice Marije na Gariću

Osim navedenih pojmova, toponimom Garić redovito se, kao i danas, opisivao smještaj kasnosrednjovjekovnog pavlinskog samostana BDM na Gariću (Moslavačka gora).

Već je 1257. u ispravama zabilježena granica prema eremitima na Moslavačkoj gori (CD 5, str. 54.),¹¹ a 1273. prvi je put izričito spomenuta samostanska crkva BDM (CD 5, str. 55., 56.).¹² Pavlinski samostan na Moslavačkoj gori djelovao je najkasnije do četrdesetih godina 16. stoljeća, kada, zbog osmanlijske ugroze, redovnici sele arhiv te najvjerojatnije ostavljaju samostan. Iako je bilo pokušaja obnove, samostan nikada nije obnovljen te je, zahvaljujući dobrom položaju, ostao nedirnut do početka arheoloških istraživanja 2009. godine.

Tijekom gotovo 300 godina postojanja, od male i siromašne pustinjačke zajednice samostan je postao važan feudalac s brojnim posjedima koji su obuhvaćali oranice, livade, šume, vinograde, ribnjake te mlinove. Isto je tako posjedovao i cijela sela te nekoliko kurija, a osim kmetova imao je i različite sluge. Posjede je stjecao darovanjima, zakupom te kupnjom. Dokumenti o darovanju te spisi različitih provenijencija pružaju uvid i u druge komponente života pavlina, a ne samo u njihove povlastice, darovnice i parnice. Parnice su vodili uglavnom zbog smetanja posjeda, nepoštivanja oporuka te raznih nasilja učinjenih njima i njihovim kmetovima. Ponekad su pavlini te njihovi postupci bili i predmet tužbe. Nisu živjeli povučeno i tijekom postojanja bili su u interakciji, osim s lokalnim stanovništvom i drugim pavlinskim samostanima, i sa svim segmentima društva, kako svjetovnog, tako i crkvenog, sve do najviših crkvenih i svjetovnih instanci.

Rastao je i njihov ugled. Početkom 15. stoljeća garički je prior imenovan vikarom te je brinuo o još nekoliko slavonskih pavlinskih samostana. Osim o matičnoj crkvi pavlini su se brinuli za bar još jednu kapelu. U samostanskim spisima i djelovanju samostana ogleđa se i politička situacija u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu, koju je moguće pratiti kroz izmjenu vladara, banova, biskupa te razne krize, poput osmanlijske opasnosti, te gospodarski problemi, kao što je primjerice „netašica“ kmetova, tj. radne snage (Pisk, 2011.).

¹¹ ... *inde rivulus* (odnosi se na potok Šumec) *idem ducit superius versus orientem ad heremitas...*

¹² ... *fratribus sancti Augustini de Gresenche apud ecclesiam beate virginis.*

Nazivlje moslavačkog pavlinskog samostana u srednjovjekovnim ispravama i suvremenoj literaturi

U dokumentima koji se ne odnose izravno na samostan, već se on samo spominje u utvrđivanju međa drugih posjeda, upotrebljava se samo skraćeni izraz (eremiti). To nije specifično samo za najranije doba moslavačkog pavlinskog samostana,¹³ već je bilo uobičajeno i kasnije. Tu pretpostavku potvrđuje primjerice i isprava iz 1340., kada se u opisu međa koristi izraz eremiti (CD 10, 592.).¹⁴ Isto tako u ispravi Čazmanskoga kaptola iz 1349. u opisu međe posjeda Podgorje i Kiškotenica ne navodi se do tada već uobičajen naziv za samostan, već se opet spominju eremiti (*ad montem versus Heremitas*) (CD 11, str. 506.).¹⁵ Godine 1340. i 1349. samostan zasigurno već djeluje, a ipak je označen s *Heremitas*.¹⁶

Godine 1273. redovnici se povezuju toponimom Gračenica (CD 6, str 55. – 56.),¹⁷ ali od 1295. uz samostan se uvijek navodi toponim Garić, a ne Gračenica (presedan je gore navedena isprava iz 1349. koja je prijepis isprave iz 1273.).

Obično se ne spominje u kojem se upravnom području Garić nalazi, osim u ispravi iz 1398., kada je *in districtu de Garygh* (CD 18, 400. – 401.). Spomen Garića mogao bi značiti da je spadao pod Garić, ali se opet u ispravi iz 1273. izričito navodi da je u Gračenici.¹⁸ Iako se u izvorima različito navodi, najčešće je obilježavan geografski, gorom Garić.¹⁹ U nekoliko isprava, posebno iz druge polovice 15. stoljeća (prvi put 1461.) (HDA, Pavlinski samostan Garić, fasc. 6, nr. 6.),²⁰ ime je samostana u kontekstu s utvrdom Garić. U tim se slučajevima navodi kao samostan BDM: *prope castrum Garig, in monte castri Garygh, in promontorio castri Garigh, in montibus*

¹³ Npr. U prvom spomenu samostana u dokumentima 1257. CD 5, 54, *...inde rivulus idem ducit superius versus orientem ad heremitas...*

¹⁴ *... heremitarum... heremitas.*

¹⁵ *... et asscendit per vallem ad montem versus Heremitas...*; iz danjeg opisa međa vidljivo je da je samostan opet u kontekstu s cestom i istim potokom.

¹⁶ Nije naodmet istaknuti i da se u najranijim dokumentima vezanim za dubički samostan tamošnji pavlini navode kao *viri religiosi heremite* (1270. potvrda povelje iz 1240.), CD 5, 581.; remetski su pavlini 1292. označeni kao *fratrum heremitarum de domo et conventu iuxta Zagreb* (CD 7, 120.), a i toponim Remete nastaje upravo od eremita.

¹⁷ *... fratribus sancti Augustini de Gresenche apud ecclesiam beate virginis.*

¹⁸ Geografski je smješten na granici ovih upravnih područja, blizu izvora današnjeg potoka Kamenjače, a posjede je imao na oba upravna područja.

¹⁹ Pri imenovanju moslavačkoga pavlinskog samostana obično se javljaju sljedeći izrazi: *de Garig, de domo Garig, in monte Garig, de monte Garig, in montibus Garig, montis Garigiensis, de montibus Garyg, de promonthorio Garigh, iuxta Garygh, mons Garyg.*

²⁰ Budimski kaptol prepisuje 1. 9. 1461. ispravu na molbu redovnika Jakova iz samostana *prope castrum Garig.*

de sub castro Garigh, sub castro Garich, sub Garycz, prope castrum Garyg, prope Garyg, iuxta castrum Garygh.

Upravo zbog tih isprava, a možda i nepoznavanja starog imena Moslavačke gore (Garić), većina istraživača toga pavlinskog samostana sagledava njegovu povijest, poglavito rane godine, u vezi s utvrdom Garić.²¹

Kako je došlo do stvaranja pustinjačke zajednice upravo u Moslavačkoj gori? Dočkal predmnijeva da su se tamo pavlini naselili zbog blizine Čazme te zahvaljujući posredovanju šomođskoga župana Henrika, koji je sredinom stoljeća bio i vlasnikom utvrde Garić (Dočkal, str. 2.).²² Imajući na umu razvoj pavlinskoga reda, odnosno istovremenu situaciju na ugarskom prostoru, logičnije je pretpostaviti da su se naselili zahvaljujući posredovanju crkvenih institucija (morali su biti pod jurisdikcijom zagrebačkog biskupa)²³ ili da su nastali neovisno o ugarskim eremitskim zajednicama, prije ili nakon tatarske provale, u skladu s tadašnjim pustinjačkim tendencijama.

Pri spominjanju samostana legalno bi bilo upotrebljavati sve varijante spomenute u izvorima te naziv pavlinski samostan Blažene Djevice Marije u Moslavačkoj gori ili pak Bela crkva prema imenu arheološkog lokaliteta. Međutim možda bi trebalo izbjegavati poprilično rasprostranjen naziv pavlinski samostan BDM pod Garićem ili ga barem поближе objasniti. Naime, većina čitalaca pojam Garić povezuje samo s ostacima srednjovjekovne utvrde te ih dio „pod Garićem“ navodi na postojanje posebne veze samostana i utvrde Garić te smještanje samostana pod samu utvrdu.

²¹ Primjerice, Dočkal, Sekulić, Bedić, Dobronić i Lenac Brleković.

²² Bedić također smatra da su se naselili uz dozvolu šomođskog župana Henrika. Bedić, 1995., str. 97. – 110.

²³ Na isti je način razmišljala i L. Dobronić, sudeći prema njezinu radu u monografiji Zagrebački biskupi i nadbiskupi o zagrebačkom biskupu Stjepanu II. (1225. – 1247.), kad navodi sljedeće: „U želji da unaprijedi prosvjetu, u Zagreb i veća mjesta na području svoje biskupije (Čazma, Virovitica, Ivanić) poziva dominikance, franjevce i pavline, koji unutar svojih zajednica organiziraju škole.“ Doduše, taj navod treba prihvatiti s krajnjim oprezom i ogradom, jer nema potvrde da biskup zaista poziva pavline, a i tadašnji eremiti/pavlini nisu mogli organizirati niti su organizirali škole unutar svojih zajednica. Dobronić, 1995., str. 43.

Veze utvrde Garić i pavlinskoga samostana BDM na Gariću

Iako osnivanje moslavačkoga pavlinskog samostana najvjerojatnije nije povezano s utvrdom Garić te samostan nije smješten neposredno pod samu utvrdu, ipak je riječ o susjedstvu te su bile nezaobilazne interakcije između samostana i utvrde Garić, odnosno njezinih stanovnika, posjetitelja i posjednika, pogotovo stoga što je postojala cesta koja je povezivala samostan i utvrdu Garić (HDA, Pavlinski samostan Garić, fasc. 5. nr. 71.). Isto su tako samostanski posjedi bili, između ostalog, i u blizini utvrde Garić (HDA, Pavlinski samostan Garić, fasc. 5, nr. 20.; Mályusz, „A szlavóniai“, dok. 201, 10 (1932.) 3. – 4.). Redovnici su se žalili kod zagrebačkih biskupa u utvrdi Garić, a biskup Eberhard dopustio im je žirenje samostanskih prašćica i slobodnu ispašu blaga u garićkim šumama (Mályusz, „A szlavóniai“, dok. 88, 10 (1932.) 1. – 2.; MHEZ 5, 336.).

Kraljica Barbara, boraveći u utvrdi Garić, 25. studenoga 1412. oslobađa pavlinski samostan *mons Garigh* i njihove kmetove plaćanja svakog državnog poreza te zabranjuje ubiračima kunovine da uznemiruju pavline (HDA, Pavlinski samostan Garić, fasc. 4. nr. 5.; Mályusz, „A szlavóniai“, dok. 103, 10 (1932.) 1. – 2.).²⁴ Navedenu povlasticu potvrdio je za manje od mjesec dana kralj Žigmund na molbu garićkoga priora Jurja.²⁵

Osim toga, među brojnim sačuvanim spisima ovog samostana, nalazi se i oporuka kapelana garićkog kastelana. Godine 1478. sastavio je kapelan garićkog kastelana Benedikta Naga, Stjepan oporuku pred braćom Jurjem i Fabijanom,²⁶ kao i plemenitim Benediktom *de Ffodorowch*, koji su posebno pozvani zbog sastavljanja oporuke.

Samostanu Blažene Djevice kod Garića ostavlja četiri forinte te brevijar, osim ako ga za tri forinte ne otkupi kapelan župnika Svetog Ivana, Barnabas. Samostanu ostavlja bolju tuniku te konja, procijenjenog na četiri forinte, koji se nalazi kod Andrije Kapitana, kao i jednu forintu za pripremu pogreba s obzirom na to da je

²⁴ Istovremeno je identičnu povlasticu dala i samostanu u Strezi. (MHEZ 5, 404.).

²⁵ HDA, Pavlinski samostan Garić, fasc. 4. nr. 5.; Mályusz, „A szlavóniai“, dok. 104, 10 (1932.) 1-2. Usprkos danim povlasticama, bilo je pokušaja naplaćivanja kunovine na posjedima garićkoga samostana. Tako je primjerice početkom 1435. Andrija, sin Sovarda *de Endred*, vrhovni poreznik Slavonije, priznao da su njegovi činovnici prekoračili ovlasti pokušavši naplatiti kunovinu od garićkih pavlina. Do priznanja je, prema Andrijinoj ispravi, došlo, nakon što mu je redovnik Ivan predočio povelje kralja Žigmunda, po kojima je garićki samostan sa svojim kmetovima oslobođen plaćanja kunovine na svim svojim posjedima u Križevačkoj županiji (HDA, Pavlinski samostan Garić, fasc. 5. nr. 91.; Mályusz, „A szlavóniai“, dok. 258, 11 (1933.) 1. – 2.).

²⁶ Iako se iz isprave ne razabire precizno, najvjerojatnije se radi o braći redovnicima moslavačkoga pavlinskog samostana.

odabrao samostan za posljednje počivalište. Braći Jurju i Fabijanu ostavio je jednu forintu, a Jurju još i ukrasni jastuk s kožnom presvlakom. Tri jastuka i tri ukrasna jastuka izričito je ostavio vikaru garičkoga samostana, a njemu je prepustio i da odluči kome će pripasti kapa, dvije plahte te ostalo.²⁷ Isto je tako odredio druge slične legate različitim pojedincima, a izvršiteljima oporuke imenovao je kastelana utvrde Garić te oca vikara garičkoga samostana (HDA, Pavlinski samostan Garić, fasc. 7. nr, 24.; Mályusz, 1935., dok. 429.).

Zanimljivo je da ništa nije ostavio župnoj crkvi u naselju Garić. U vezi s izvršavanjem te oporuke nisu sačuvani dokumenti koji bi ukazivali na probleme, ali radilo se i o prilično malim legatima.

Spomenuti primjeri samo su neki od brojnih interakcija iz tristogodišnjeg suživota samostana i utvrde. Samostan i utvrdu ujedno povezuje i činjenica da nakon osmanlijskih osvajanja sredinom 16. stoljeća više nisu nikada obnavljani.

Zaključak

Toponim Garić javlja se u povijesnim izvorima od sredine 12. stoljeća. Analiza srednjovjekovnih dokumenata pokazala je da se njime označavala voda, planina, posjed, naselje, upravno područje, utvrda i smještaj pavlinskoga samostana Blažene Djevice Marije. Najviše je sačuvanih dokumenata upravo vezano uz spomenuti samostan, koji je redovito u svojem imenu nosio toponim Garić, najčešće u značenju planine. Od 1461. smještaj pavlinskoga samostana u nekoliko je dokumenata iznimno označen utvrdom Garić.

Danas se toponim Garić ponajprije (i najčešće) povezuje samo s utvrdom, odnosno njegova srednjovjekovna višeznačnost s vremenom se izgubila. Upravo zbog nepoznavanja svih srednjovjekovnih značenja toga toponima česte su pogreške u suvremenoj literaturi, odnosno moslavački pavlinski samostan povezuje se s utvrdom Garić i smješta neposredno pod nju.

Pri upotrebi toponima Garić treba pripaziti u kojem se kontekstu spominje te bi pri njegovu korištenju trebalo imati na umu njegovu višeznačnost, pogotovo iz srednjovjekovne perspektive.

Arhivski fondovi

Pavlinski samostan Garić (fond), HR-HDA-647.

Pavlinski samostan Streza (fond), HR-HDA-656.

²⁷ Čini se da je u vrijeme sastavljanja oporuke vikar garičkoga samostana bio neki Matija.

Izvori

- Buturac, Josip (1944.), Popis župa Zagrebačke biskupije od god. 1334., poseban otisak iz *Zbornika Zagrebačke biskupije*, Zagreb.
- Lukinović, Andrija (ur.). *Povijesni spomenici Zagrebačke biskupije*, sv. 5, 6, 7, Zagreb: Kršćanska sadašnjost; Arhiv Hrvatske, 1992., 1994. i 2004.
- Mályusz, Elemér, A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban, *Levéltári közlemények*, 3, (1925.), 101. – 186.; 5 (1927.), 136. – 209.; 6 (1928.), 87. – 203.; 7 (1929.) 3-4, 278. – 311.; 8 (1930.) 1-2, 65. – 111.; 9 (1931.) 3-4, 284. – 315.; 10 (1932.) 1-2, 92. – 123.; 10 (1932.) 3-4, 256. – 286.; 11 (1933.) 1-2, 58. – 92.; 12 (1934.) 1-4, 111. – 154.; 13 (1935.) 1-4, 233. – 265.
- Razum, Stjepan (2003.), Popis svećenika Zagrebačke biskupije iz 1501. godine. *Tkalčić: godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije* 7, str. 291. – 446.
- Smičiklas, Tadija, *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 2-18, Zagreb, 1904. – 1990.

Literatura

- Bedić, Marko (1995.), Pavlinski samostan Blažene Djevice Marije pod Garićem, *Lepoglavski zbornik*, str. 97. – 110.
- Bobovec, Ana (1994.), Pećnjaci moslavačkih srednjovjekovnih gradova, *Zbornik Moslavine* 3, str. 21. – 34.
- Bobovec, Ana (2002.), Tragom arheoloških nalazišta Moslavine, u: Dragutin Pasarić (ur.), *Kutina, povijesno-kulturni pregled s identitetom sadašnjice*, Kutina: Matica hrvatska, str. 63. – 86.
- Ćuk, Gjuro (1923.), *Mjesečnik pravničkog društva u Zagrebu* 49 (3), str. 111. – 116.
- Ćuk, Gjuro (1934.), *Stara prošlost Garića i njegova kraja*, Bjelovar.
- Dobronić, Lelja (1987.), Augustinci u srednjovjekovnoj Slavoniji i Hrvatskoj, *Croatia christiana periodica* 9/20, str. 1. – 25.
- Dobronić, Lelja (1998.), Svetište Majke Božje Garičke i plemići iz Paližne, *Kaj* 31 1, str. 69. – 78.
- Dočkal, Kamilo, *Samostan Blažene Djevice Marije u Gariću* (rukopis u Kaptolskom arhivu Zagreb).
- Engel, Pál (2001.), *Magyarország a középkor végén*, Budapest (CD).
- Grgin, Borislav (1996.), Županije u razvijenom i kasnom srednjem vijeku, u: F. Mirošević (ur.), *Hrvatske županije kroz stoljeća*, Zagreb: Školska knjiga, str. 9. – 38.
- Klaić, Nada (1986.), Zu Verteidigungssystemen in den mittelalterlichen kroatischen Ländern, *Balcanoslavica* XI/XII, str. 1. – 10.

- Kruhek, Milan (2002.), *Srednjovjekovni utvrđeni gradovi i posjedi u Moslavini*, u: D. Pasarić (ur.), *Kutina, povijesno-kulturni pregled s identitetom sadašnjice*, Kutina: Matica hrvatska, str. 93. – 125.
- Kubinyi, András (1998.), *König und Volk im spätmittelalterlichen Ungarn*, Herne: Tibor Schäfer.
- Lenac-Brleković, Ruža (2008.), *Spomenar garićkim pavlinima*, Sisak: Merkur MGM.
- Pavičić, Stjepan (1968.), *Moslavina i okolina*, *Zbornik Moslavine I*, str. 7.-169.
- Pisk, Silvija (2011.), *Pavlinski samostan Blažene Djevice Marije na Gariću (Moslavačka gora) i njegova uloga u regionalnoj povijesti*, doktorski rad, Filozofski fakultet Zagreb.
- Pisk, Silvija (2007.), *Topografija Garića, Gračenice i Moslavine od 1163. do 1400.*, magistarski rad, Filozofski fakultet Zagreb.
- Sekelj Ivančan, Tajana, Tkalčec, Tatjana (2005.), *Novootkriveno visinsko gradište u Moslavačkoj gori*, *Zbornik Moslavine VII/VIII*, str. 26. – 34.
- Sekulić, Ante (1990.), *Pavlinski samostan Bl. Djevice Marije na Gariću*, *Croatica christiana periodica* 14/25, str. 49. – 65.
- Zagrebački biskupi i nadbiskupi* (1995.), Zagreb: Školska knjiga.

The Toponym Garić in Historical Sources

Summary

By the analysis of mediaeval documents, it was established that the toponym Garić occurred for the first time in sources in 1163. Since then, throughout the entire period of the Middle Ages, it had marked several terms: place, estate, fort, water (presently: potok Garešnica), mountain (presently: Moslavačka gora), administration area, and the Paulist monastery; it has been recorded in various forms (*Garig, Garigh, Garyg, Garygh...*). In the majority of sources, the term referred to is clearly stated; nevertheless, in some – particularly the earliest ones – the term to which the toponym Garić refers to needs to be sensed and deciphered.

Today, the toponym Garić is almost exclusively connected with the fort (i.e. its ruins overlooking the village of Podgarić). Its mediaeval ambiguity had been lost in the course of time, which occasionally caused confusion in literature: e.g. the Paulist monastery of the Blessed Virgin Mary on Garić is sometimes wrongly located directly at the Garić fort.

Keywords: Garić; the Paulist monastery of the Blessed Virgin Mary on Garić; toponyms; the Middle Ages; Moslavina.